

Räkna med kulturarvet

– hållbarhet och klimat

RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Innehåll

Kulturarv i samtiden | 4
Kulturarv lever, förändras och utvecklas
Kulturarv i siffror

Kulturarv stärker samhällets sociala värden | 12
Delaktighet, gemenskap och välmående
Kunskap, tillgängliggörande och likvärdighet

Kulturarv har betydelse för samhällsekonomin | 20
Tillväxt och arbetstillfällen
Återskapade resurser i en cirkulär ekonomi
Drivkrafter och utveckling

Kulturarv gynnar ekologiska värden | 30
Biologiskt kulturarv och biologisk mångfald
Traditionella kunskaper och nya synsätt

Kulturarv och klimat | 36
Klimatförändringars påverkan på kulturarvet
Kulturarv som tillgång i klimatarbetet

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2023
Räkna med kulturarvet – hållbarhet och klimat

ISBN 978-91-7209-906-7 (PDF)
ISBN 978-91-7209-907-4 (Tryck)

Upphovsrätt enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv

Kulturarv i samtiden

Kulturarvet är en integrerad del av vårt samhälle. Våra tankar, traditioner och ting har formats av dem som levt före oss och är samtidigt morgondagens kulturarv. Kulturarv har en koppling till allt omkring oss och har en självklar roll i en hållbar samhällsutveckling.

Kulturarv lever, förändras och utvecklas

POSTRODDEN ÄR EN ÅRLIG RODD till minne av Väddö- och Eckeröböndernas flera hundra år gamla skyldighet att föra både post och passagerare över Ålands hav. I Postrodden seglar eller ror deltagarna allmogebåtar för att återuppliva den historiska transportvägen över Kvarken. Ombord på de klinkbyggda båtarna finns även idag riktig post. Postrodden är en folkfest där deltagarna är klädda och utrustade på traditionellt allmogesätt.

MED HÄNGIVENHET GENOMFÖRS VARJE ÅR Sagobygdens musik- & berättarfestival i Ljungby. Festivalen uppmärksammar och utvecklar traditionen kring det muntliga berättandet. Vid festivalen har även vokal musik en framträdande plats, då det muntliga berättandet förenas med det sjungna ordet.

Vad är kulturarv?

Kulturarv är uttryck för människors liv och verksamheter från olika tider. Det kan handla om materiella objekt såsom fornlämningar, byggnader eller miljöer, men även immateriella avtryck såsom hantverkstraditioner, musikstycken eller berättelser. Vad som uppfattas som kulturarv varierar. Att uppleva, tolka och föra vidare kulturarvet är en föränderlig process, där kulturarvet återkommande formuleras och omformuleras. Såväl platser, föremål och byggnader som praktiker, sedvänjor och folkminnen ingår i denna dynamiska process.

Kulturarvet rymmer rika källor till kunskaper, som kan ge ökad förståelse för samhällets utveckling och människors liv i det förflutna. Det ger möjlighet att förstå historiska sammanhang, som i sin tur kan ge perspektiv på samtiden. Kulturarvet kan också upplevas som vackert, dramatiskt, fantasieggande eller rogivande. Därför är det viktigt med ett levande kulturarv som är angeläget för medborgarna idag.

Frågor som rör kulturarv finns inom flera samhällsområden. Det kan handla om folkhälsa, jord- och skogsbruk, turism och tillväxt, eller samhällets energiomställning. Denna mångfald öppnar för en helhetssyn på kulturarvet som en resurs i samhällsutvecklingen i bred mening. Det ger i sin tur en möjlighet att belysa flera beröringspunkter mellan kulturarv och hållbar utveckling.

Kulturarv i en hållbar samhällsutveckling

”En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.” Så definieras hållbar utveckling i det som kallas Brundtlandrapporten, som skrevs på uppdrag av FN 1987. Principen för hållbar utveckling handlar om att uppnå en balans i samhället med hänsyn tagen till människa, planet och välstånd. Ett steg för att nå en hållbar utveckling i Sverige är genomförandet av den globala överenskommelsen Agenda 2030. Hållbar utveckling består av tre bärande dimensioner.

Den sociala dimensionen av hållbarhet innefattar sociala värden såsom välmående, inkludering och rättvisa samt möjligheterna att förbättra dem. Kulturarvets bidrag till social hållbarhet kan alltså uppfattas som bidrag till dessa värden. Det kan handla om på vilket sätt kulturarvet har betydelse för folkbildning, meningsskapande och hälsa.

Ekonomisk hållbarhet handlar om drivkrafter och om att trygga den ekonomiska tillväxten utan att det sker på bekostnad av social och ekologisk hållbarhet. Det inbegriper att utveckla nya tjänster och metoder. Kulturarvets bidrag inom området kan handla om hur kulturmiljöer görs till hållbara besöksmål. Det kan också handla om kulturmiljövårdens arbete med återbruk och cirkulära modeller där resurser brukas och återbrukas.

Ekologisk, eller miljömässig, hållbarhet handlar om att skydda jordens ekosystem och hantera resurser långsiktigt. Kulturarv gynnar på olika sätt biologisk mångfald och har därmed stor betydelse för den ekologiska hållbarheten. Kulturarvet rymmer också äldre kunskaper och tekniker som kan bidra till ett mer ansvarfullt användande av resurser.

I en tid då klimatförändringarna ökar blir kulturarvet alltmer värdefullt för att bygga ett uthålligt samhälle och ge inspiration till alternativa levnadssätt. Att fortsätta använda det bebyggda kulturarvet istället för att riva och bygga nytt kan vara ett sätt att spara på naturresurser och minska utsläpp.

INTRESSET FÖR ATT ODLA KULTURSPANNMÅL ökar i Sverige. Många har fått upp ögonen för gamla sädesslag, som har andra egenskaper än moderna spannmål. Föreningen Allkorn är en ideell förening som arbetar med att bevara och utveckla lokalt anpassade stråsädessorter, såsom råglosta och speltlosta. Dessa sorter har sin bakgrund från äldre tiders jordbrukskultur och har utvecklats under ekologiska odlingsförhållanden. Kulturspannmål står ofta emot torka och extremt väder bättre, därför att de överlag har bättre tolerans för variationer i klimatet.

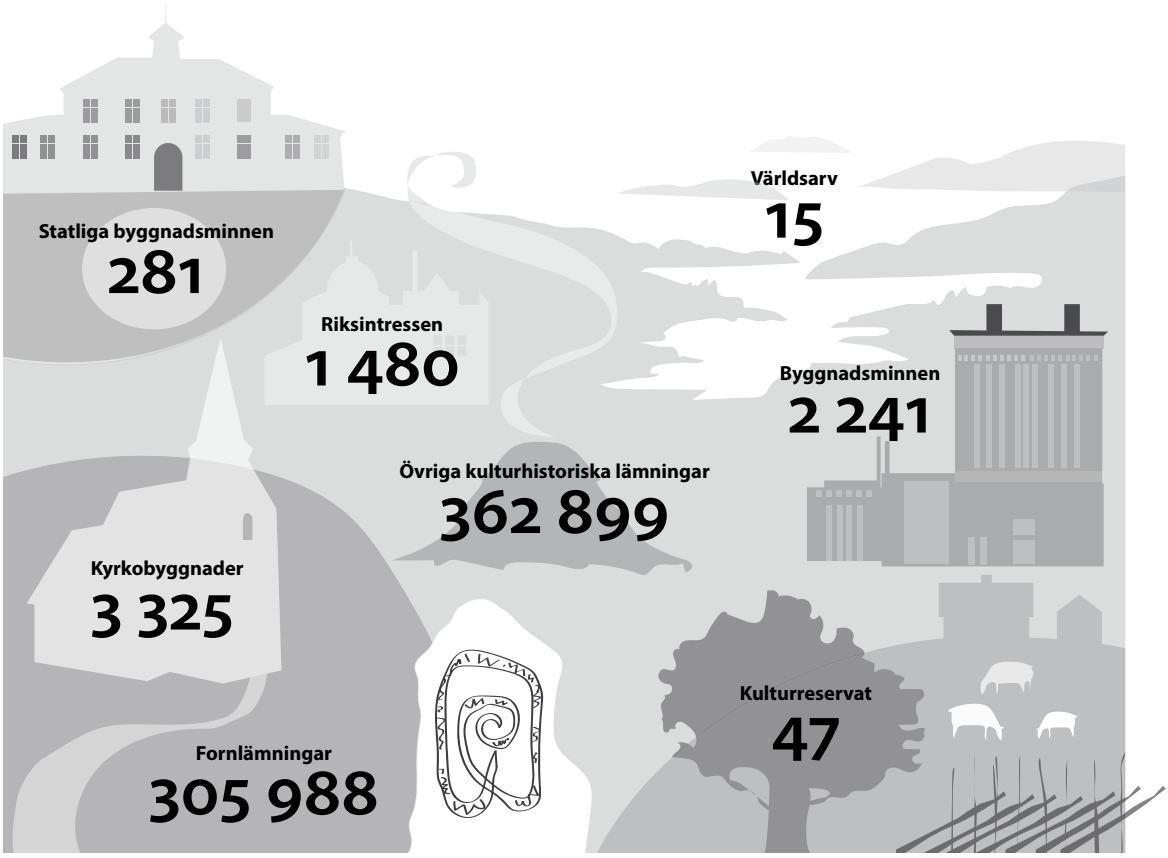
Kulturarv i siffror

Kulturhistoriskt värdefulla byggnader kan bli byggnadsminnen

Byggnadsminnen är byggnader, områden och anläggningar som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla. Kulturhistoriskt värdefull innebär att exempelvis bebyggelse eller landskap kan ge kunskaper om händelser eller sammanhang av betydelse för människors livsvillkor. Byggnadsminnen skyddas för att bevara delar av den bebyggda miljön.

I Sverige finns 2 241 enskilda byggnadsminnen. Byggnadsminnena representerar varierande delar av samhället – alltifrån areella näringar och handel, till rekreation, kultur och föreningsliv. Ett enskilt byggnadsminne kan ägas och förvaltas av olika aktörer och utses baserat på dess kulturhistoriska värde, utifrån exempel-

vis dess arkitektoniska utformning eller sociala betydelse. Det är länsstyrelsen som beslutar om byggnadsminnen, med hänsyn till bestämmelser i kulturmiljölagen. Landets hittills yngsta byggnad som skyddats på detta sätt är Nora församlingshem utanför Örebro, som byggdes 1997.

Det finns 281 byggnadsminnen som ägs av staten. Ett statligt byggnadsminne berättar om viktiga delar av Sveriges och den statliga förvaltningens historia. Det är regeringen som beslutar om vilka byggnader eller anläggningar som blir statliga byggnadsminnen. Detta görs efter förslag från Riksantikvarieämbetet och utifrån förordningen om statliga byggnadsminnen.

Kulturmiljövårdens riksintressen ger en bild av Sveriges utveckling

Riksintressen är geografiska områden som har pekats ut för att de har nationellt viktiga kvaliteter som ska tillgodoses i samhällsplaneringen. Riksintressen i Sverige kan beröra olika områden såsom friluftsliv, natur- eller kulturmiljö. Kulturmiljövårdens riksintressen representerar Sveriges historia och ger en bild av samhällets kulturhistoriska utveckling. Det finns totalt 1 480 riksintresseområden för kulturmiljövården. Vilka områden som är av riksintresse för olika sektorer bedöms av ansvariga myndigheter, enligt bestämmelser i miljöbalken.

BLAND DE STATLIGA BYGGNADSMINNENA finns Axel Hambergs forskarhyddor, i Sareks nationalpark som uppfördes på 1910-talet. Forskarhyddorna rymmer fyra forskningsstationer som användes för studier i geologi, meteorologi och för kartläggningar av Sarek. Forskarhyddornas mätutrustning och interiörer är helt bevarad.

STADSDELEN SÄTRA I GÄVLE är ett område av riksintresse för kulturmiljövården. Stadsdelen anlades på 1960- och 1970-talen inom ramen för det så kallade miljonprogrammet. Sätra är kulturhistoriskt intressant och speglar med sin tidstypiska planering välfärdssamhällets framväxt.

Kyrkobyggnader berättar om människors livsvillkor

Det kyrkliga kulturarvet har en betydande plats i kulturhistorien, inte minst för att kyrkan länge var socknens medelpunkt. Kyrkorna ger kunskap om samhällsutvecklingen i stort, men också om lokalsamhället och människors livsvillkor under olika tider. Svenska kyrkan äger eller förvaltar 3 325 kyrkobyggnader som omfattas av kulturmiljölagen.[1]

Kulturlämningar är bärare av historia

Kulturlämningar kan vara till exempel gravhögar, ruiner, eller boplatser från olika tidsperioder. Om lämningen uppfyller vissa krav blir den automatiskt skyddad som fornlämning i enlighet med kulturmiljölagen. Lämningar som inte uppfyller kraven kallas övrig kulturhistorisk lämning, och de har inte samma starka lagskydd. I Sverige finns det 305 988 kända fornlämningar och 362 899 kända övriga kulturhistoriska lämningar. De flesta fornlämningarna är gravar och boplatser. Vilka lämningstyper som är vanligast varierar över landet – i Jämtland är det till exempel fångstgropar.

Reservat hyser värdefulla natur- och kulturvärden

Kulturreservat är landskap där marker, byggnader och lämningar tillsammans utgör kulturhistoriska helhetsmiljöer. Det finns idag 47 kulturreservat som är inrättade av länsstyrelser och kommuner.

Sett till yta upptar fjälljordbruket Lillhärjåbygget i Härjedalen nästan hälften av den samlade arealen. Även i naturreservat kan kulturmiljöer ingå och miljöerna är ofta ett resultat av både natur och kultur, såsom äldre odlingslandskap. Miljöbalken skyddar både naturreservat och kulturreservat.

Världsarv berättar om jordens och människans historia

I Sverige finns 15 världsarv. Det är platser, miljöer eller objekt som är särskilt utmärkande och som bedömts ha stor betydelse för hela mänskligheten. Ett världsarv utses baserat på dess unika värden. De flesta världsarv i Sverige, likväl som i övriga världen, har blivit utnämnda på grund av dess kulturvärden. Laponia i Lappland är som enda världsarv i Sverige utnämnt både för sina natur- och kulturvärden. De länder som ratificerat världsarvskonventionen har förbundit sig att skydda världsarven för all framtid. För Sveriges del görs detta till exempel genom tillämpning av befintlig lagstiftning.

Immateriellt kulturarv omfattar traditioner

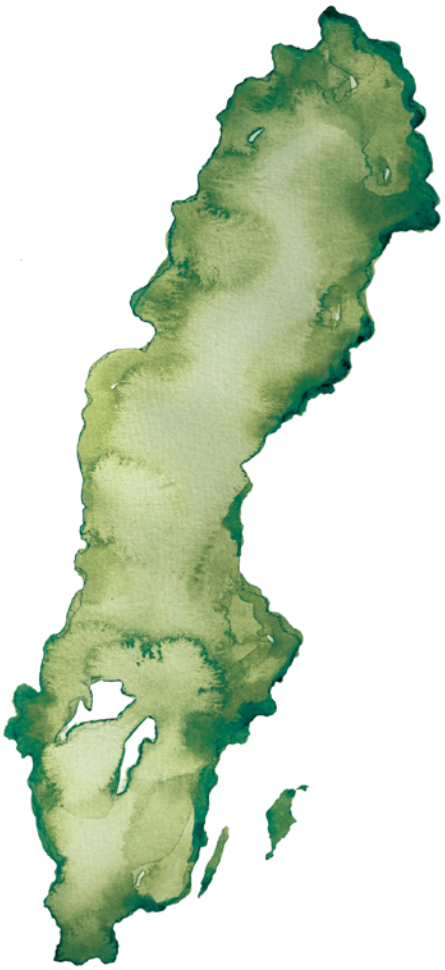
Immateriellt kulturarv omfattar traditionella kunskaper och levande traditioner. Levande svenska traditioner är till exempel studentspex, allemansrätten och pitepalt. Genom konventionen för immateriellt kulturarv slås fast att de länder som undertecknat den ska göra förteckningar över vilka traditioner som finns i landet. Det finns hitintills 66 traditioner på den svenska förteckningen.

Biologiskt kulturarv ger kunskap om mänsklig påverkan på naturen

Biologiskt kulturarv ger kunskaper om hur människan nyttjat naturen. Människans historiska påverkan på naturen har lämnat spår som kan avläsas i växter och djur, även när brukandet har upphört. Det biologiska kulturarvet består av till exempel skogar, fjäll, bete och slåtter. Biologiskt kulturarv omfattas av olika lagar, såsom miljöbalken, skogsvårdslagen och kulturmiljölagen.

Museerna förvaltar betydande samlingar

Landets många museer förvaltar tillsammans en stor mängd historiska samlingar i form av bland annat föremål, fotografier, filmer och litteratur. Bara Nordiska museets samlingar består av över 1,5 miljoner föremål. Bevarandet av museernas samlingar kan liknas med en långsiktig förvaltning av samhällets kollektiva minne. Samlingarna är utgångspunkt för museernas utställningar och används också vid exempelvis forskning.

Världsarv i Sverige

1. Laponia
2. Struves meridianbåge
3. Gammelstads kyrkstad
4. Höga kusten och Kvarkens skärgård
5. Hälsingegårdarna
6. Falun och Kopparbergslagen
7. Engelsbergs bruk
8. Birka och Hovgården
9. Drottningholms slottsområde
10. Skogskyrkogården
11. Hansestaden Visby
12. Södra Ölands odlingslandskap
13. Örlogsstaden Karlskrona
14. Grimeton radiostation
15. Hällristningsområdet Tanum

Kulturarv stärker samhällets sociala värden

Kulturarvet är en viktig källa till kunskap som kan ge ökade möjligheter att kritiskt reflektera över och förstå både historien och samtiden. Kulturarvet skapar därigenom sammanhang och stärker delaktigheten i samhället. Alla ska kunna möta och ta del av kulturarvet – oavsett om vi är gamla eller unga, om vi bor i stad eller landsbygd, och oavsett vilka fysiska eller kognitiva förutsättningar vi har. Kulturarvet kan på så sätt även bidra till en god livskvalitet.

Delaktighet, gemenskap och välmående

HEMSLÖJDSPROJEKTET 1 KVM LIN startade i Västra Götalandsregionen under 2020 och har snabbt vuxit till ett nationellt projekt i samverkan med Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, Hemslöjdskonsulenterna och hemslöjdsföreningarna. Genom projektet får deltagarna lära sig hur processen att tillverka textilier på ett hållbart och traditionellt sätt går till – från att så frö till att bereda och spinna. Medlemmarna kan också utbyta erfarenheter och inspireras av andra odlare. Projektet bidrar till att traditionella kunskaper om material och tekniker hålls vid liv och utvecklas.

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN driver kunskapsbanken Matkult där besökaren får lära sig mer om regional och traditionell matkultur. Matkult synliggör kulturarv kopplade till mat, dryck och måltider, och är en kunskapskälla för såväl matproduktion som sammanhangen runt maten. Det kan handla om jordbruk, råvaror, växtsorter och maträtter från olika delar av Sverige.

Levande traditioner skapar socialt sammanhang

Traditioner kring till exempel mat och hantverk som förts vidare mellan generationer och genom influenser utifrån är en del av det immateriella kulturarvet. Hantverk sker ofta i gemenskap och hantverkskunnandet har betydelse för människors känsla av tillhörighet genom att det överbryggar olika tidsperioder och får människor att mötas. I Sverige finns flera olika hantverksföreningar. Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund är en ideell organisation som bland annat arbetar med att visa värdet av det textila hantverket. Förbundet samlar 90 föreningar spridda över hela landet med totalt cirka 14 000 medlemmar.

Museerna är en samlingsplats

Bland de svenska museerna finns bland annat centralmuseer, länsmuseer, kommunala och lokala museer. Museerna bidrar till samhällsutvecklingen genom att väcka intresse för och förmedla kunskap om kulturarvet, men också genom att främja fri åsiktsbildning och belysa aktuella frågor. Museerna utgör arenor för diskussion om ibland svåra ämnen, och samlar både besökare som är insatta i museets frågor och de som framför allt vistas där av

17 MILJONER fysiska museibesök **235 MILJONER digitala museibesök**

47 PROCENT

vill att staten ska satsa mer pengar på museer

sociala skäl. Museerna sammanför personer med liknande intressen vilket kan skapa nätverk och ge nya bekantskaper. Medeltidsmuseet anordnar till exempel mingelvisningar för singlar som kan träffa andra som är intresserade av Stockholms historia.

Före pandemin genomfördes årligen ungefär 28 miljoner museibesök i Sverige. Pandemin gjorde att de fysiska besöken på museerna halverades och många museer anpassade verksamheten för att möjliggöra för fler digitala besök. Under 2022 gjordes 17 miljoner fysiska museibesök och 235 miljoner digitala museibesök.[2] Allmänheten har ett stort intresse av att besöka museer – enligt en undersökning från 2022 vill nästan varannan person att staten ska satsa mer pengar på museer.[3]

Engagemang väcker gemenskap

I Sverige finns cirka 1 500 arbetslivsmuseer utspridda över hela landet, från Abisko Gränsförsvarsmuseum i norr till Falsterbo fyr i söder. Arbetslivsmuseerna visar arbetsplatsers historia, ofta med förankring i lokalsamhället. Arbetslivsmuseerna drivs inte sällan på ideell basis av entusiaster som är viktiga förvaltare av kulturarvet. Flera museer arbetar för att främja besökares hälsa, till exempel demenssjuka. Det kan göras genom anpassade visningar för den målgruppen. Många som engagerar sig aktivt upplever också att verksamheten vid arbetslivsmuseerna är hälsofrämjande i sig. Det är framför allt den sociala gemenskapen som ger positiva hälsoeffekter.[4]

PROJEKTET KULTURARVA drevs av Studieförbundet Vuxenskolan i Jönköpings län mellan 2018 och 2021. Målet var bland annat att stärka ungdomars möjlighet att identifiera sig med sitt eget kulturarv för att hjälpa dem att hitta sin plats i samhället och främja integration. Ungdomar med både svensk och utländsk bakgrund har tillsammans utforskat historia och hantverk från olika kulturer för att utmana och utveckla kulturarvet.

1 500 ARBETSLIVSMUSEER och **2 060** HEMBYGDSFÖRENINGAR

är lokala resurser för samhällsdeltagande och inkludering runtom i landet

SWENSBYLIJDA I SVENSBYN UTANFÖR PITEÅ är en av de hembygdsgårdar som levandegör historien. Här ges besökaren möjlighet att uppleva livet som det var förr, i kulturmiljöer som restaurerats med hjälp av engagerade bybor och lokala företag. Det omfattande restaureringsarbetet har, förutom att rädda området från förfall, även gjort att Svensbyns historia kartlagts och dokumenterats.

I PROJEKTET KULTURMILJÖ OCH KULTURARV som en del av hållbar landskapsförvaltning undersökte forskare hur kulturmiljöer, kulturarv och platsidentitet – alltså en persons psykologiska band till en plats – relaterar till människors välbefinnande. Projektet genomfördes i Biosfärområdet Vänerskärgården, som finns utmed Vänerns kust. Projektet visar att ju starkare psykologiska band en person har till en plats, desto större är välbefinnandet när de vistas där. Resultaten har gett ökade kunskaper om hållbar landskapsförvaltning, samt landskapets estetiska och existentiella betydelse för människor.[6]

Människans intresse för den egna bygden leder ofta till ett ökat ansvarstagande för lokalsamhället. Här spelar hembygdsrörelsen en viktig roll. Hembygdsrörelsen engagerar 410 000 medlemmar i totalt 2 060 föreningar runtom i landet. Som en del av föreningssverige förvaltar hembygdsrörelsen en demokratisk rörelse som stärker känslan av hemhörighet, gemenskap och identitet för dem som bor på platsen.[5]

Platser har betydelse för människors välmående

Sveriges grönområden – såsom parker, kyrkogårdar, trädgårdar och alléer – är kulturmiljöer som återspeglar en historisk markanvändning. Grönområden förbättrar luftkvaliteten, men påverkar också människors hälsa på andra sätt. Att vistas i de grönområden som omger oss har positiva effekter på vårt välbefinnande. Det blev tydligt under pandemiåren då många besökte grönområden i hälsofrämjande syfte. En undersökning från SCB visar att 52 procent av de vuxna var ute i skog och mark varje vecka under 2021, vilket är en tydlig ökning från tidigare år.

88 **PROCENT**

tycker att det är viktigt att de svenska världsarven bevaras väl

På många håll i landet finns konst i offentliga miljöer. Konsten är en del av kulturarvet och kan bland annat påverka människors upplevelse av platsen och bidra till att öka trivseln. Konsten möter vi i äldre kyrkor såväl som i moderna stadsmiljöer – i badhus, bibliotek och skolor. Sedan slutet av 1930-talet gäller den så kallade enprocentsregeln – en ambition att 1 procent av byggkostnaderna vid nybyggnation eller renovering av offentliga byggnader och platser ska avsättas för konstnärlig utsmyckning. Det finns idag cirka 1 600 byggnadsanknutna offentliga konstverk som är statligt finansierade. Utöver dessa finns tusentals verk beställda av landets kommuner, regioner och privata bolag.[7]

Kunskap, tillgängliggörande och likvärdighet

PÅ VARJE PLATS – KULTURPEDAGOGIK FÖR BARN OCH UNGA I SKÅNE är ett samarbetsprojekt mellan Skånes hembygdsförbund, Trelleborgs museum, Skånes Arkivförbund och Regionmuseet i Skåne. Projektet riktar sig till kommuner i Skåne som saknar lokala kulturarvsinstitutioner. Syftet är att ge fler barn och ungdomar tillgång till kulturarvspedagogik och göra tillgången till kulturarv mer jämlik. I arbetet utvecklas pedagogiska verktyg, till exempel byvandringar. Till det material som produceras hör fortbildningsfilmer, där barn agerar reportrar. Härigenom bjuds barn in till eget skapande och delaktighet.

RIKSFÖRBUNDET FÖR DÖVA, HÖRSELSKADADE OCH BARN MED SPRÅKSTÖRNING drev mellan åren 2017 och 2020 projektet Dövas kulturarv – skollivet i Örebro län på 1900-talet. I projektet har personer fått berätta om sin skoltid i Örebro. Genom filmer på teckenspråk, som också är röstsatta och undertextade, kan allmänheten ta del av berättelserna och uppleva en del av dövkulturen. En digital stadsvandring har tagits fram, där det vid utvalda platser går att se klipp med anknytning till platsen.

Kulturarvet är en pedagogisk resurs för skolan

Kulturmiljöer, museer, arkiv och hembygdsföreningar har stor pedagogisk betydelse för skolor genom att de fungerar som alternativa lärmiljöer. Ett besök där eleverna får uppleva miljöerna, föremålen och källmaterialen med flera sinnen kan väcka ett större intresse och stimulera en lust att lära.[8] Verksamheterna kan också bidra till skolans demokratiuppdrag genom att eleverna lär sig konkretisera svåra begrepp som källkritik och historiebruk. Dessa besök är således viktiga komplement till klassrumsundervisning och läroböcker i historia och andra ämnen. Museernas skolprogram utgår också ofta från kurs- och ämnesplanerna i historia.[9]

Insatser för tillgänglighet ger fler möjlighet att ta del av kulturarvet

För att möjligheten att ta del av kulturarvet ska vara likvärdig är tillgänglighet en central fråga. Tillgänglighet kan avse fysisk tillgänglighet till olika miljöer, att alla kan ta del av information och att det finns hjälpmedel för kommunikation.

Många förskolor och skolor saknar möjlighet att besöka ett museum, arkiv eller världsarv. Vissa skolor har svårt att göra platsbesök på grund av långa avstånd, medan andra skolor prioriterar bort fysiska besök på grund av tids- eller resursbrist. Genom att digitalt tillgängliggöra sin verksamhet kan institutionerna öka sin möjlighet att nå ut till fler elever.[10]

68 PROCENT

av museerna anpassar sin verksamhet utifrån skolans läroplan i historia

Digitalisering av material bidrar till att kunskap bevaras och sprids

Arkiven utgör en kunskapsresurs som kan ha betydelse både för rättskipning och forskning.[11] Arkiven kan också bidra till en mer mångsidig historieskrivning. Med arkivens hjälp kan material från grupper som historiskt sett fått mindre utrymme i samhällsdebatten, till exempel minoriteter och kvinnor, bevaras, spridas och användas.[12]

Digitalisering kan till exempel handla om att föra över publikationer från papper till digitalt format. Digitalisering bevarar historien, och möjliggör också spridning och delning av material. Genom digitalisering får fler möjlighet att använda källmaterial, data och samlingar. Det gör tillgången till kulturarv mer likvärdig.

Riksantikvarieämbetet arbetar med att tillgängliggöra information om bland annat fornlämningar. Den digitala tjänsten Fornsök hade under 2021 cirka 560 000 besök.[14] Information om de kulturvärden som finns i vår omgivning är viktiga beståndsdelar i samhällsbyggnadsprocessen. Kulturvärden är en samlad benämning för vad som anses värdefullt i kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende. Användbart digitalt material minskar riskerna för att kulturhistoriska kvaliteter i bebyggelse går förlorade.

Andra söktjänster som tillgängliggör kunskap är Digitalt Museum och Kringla. Här delar bland annat museer och arkiv fotografier och annan information om kulturarv.

HALLWYLSKA MUSEET I STOCKHOLM har tagit fram den interaktiva digitala dramavisningen Ring dåtiden. Dramavisningen ger mellanstadieelever möjlighet att ställa frågor om livet för 100 år sedan till museets pedagoger, som ikläder sig roller som kokerska, betjänt eller husa. Syftet har varit att skapa en digital form av dramapedagogik där besökarna själva styr visningens fokus. Eleverna kan på så sätt göra studiebesök från klassrummet oavsett var i landet de befinner sig.

ARKIVEN HAR HAFT EN AVGÖRANDE BETYDELSE för Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset i arbetet med att belysa historiska oförrätter mot minoriteten. Kommissionen har samlat in vittnesmål, personliga berättelser och arkivmaterial från 1800- och 1900-talen. Resultatet ska användas som ett led i en försoningsprocess och till att synliggöra minoritetens historiska erfarenheter.[13]

Kulturarv har betydelse för samhällsekonomin

Kulturmiljöer och museer är kunskaps-baserade besöksmål som kan stimulera en hållbar besöksnäring och som ger ringar på vattnet för den lokala ekonomin. I kulturarvets olika yttringar finns en samhällsekonomisk potential som är väl värd att utveckla – vilket också sker på många håll runtom i landet. Kulturarvet kan användas för att vitalisera den svenska landsbygden, väcka liv i slumrande bygder och utgöra en konkurrensfördel vid platsutveckling. Outnyttjad kulturhistorisk bebyggelse kan varsamt anpassas och ge plats åt nya funktioner och verksamheter.

Tillväxt och arbetstillfällen

85

TUSEN anställda

78

MILJARDER KRONOR
i omsättning

38

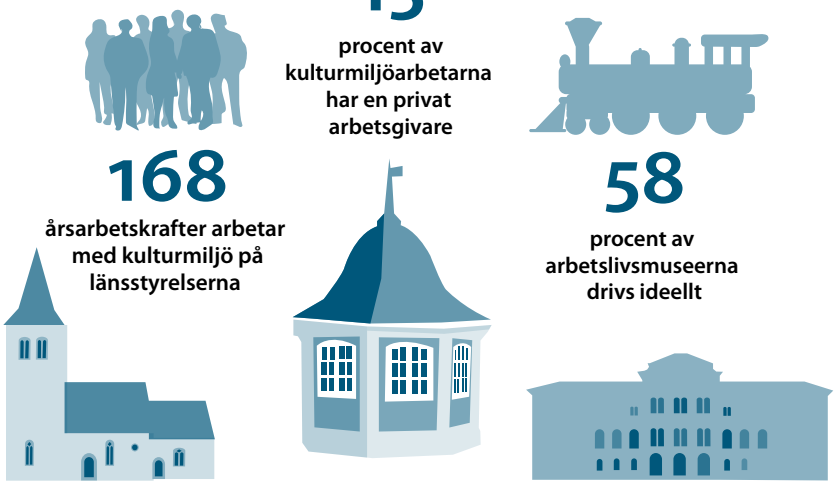
MILJARDER KRONOR
i förädlingsvärde

PROJEKTET VÄSTERNORRLANDS MUSEUM – Nod för kulturarvsturism och kulturella och kreativa näringar har initierats av Västernorrlands museum för att bygga regionala samarbeten inom besöksnäring och stimulera kulturarvsturism och kulturella och kreativa näringar. Genom projektet utvecklas mötesplatser där aktörer kan verka i en levande, kulturhistorisk miljö vilket kan höja värdet på deras produkter och tjänster.

Kulturarvet bidrar till samhällsekonomin

Kulturarvet kan bidra till samhällsekonomin på olika sätt. Kulturarvsrelaterade aktiviteter såsom utställningar på museer, guidade turer vid historiska platser, restaurering eller försäljning av äldre fastigheter, står i genomsnitt för närmare 1 procent av Sveriges bruttonationalprodukt, BNP. Det är framför allt besöksnäringen samt reparationer och underhåll av den äldre bebyggelsen som skapar de stora ekonomiska värdena. Sammantaget handlar det om en årlig omsättning på cirka 78 miljarder kronor och cirka 85 000 arbetstillfällen.[15]

Det arbete som bedrivs inom kulturarvssektorn har en stor bredd och många olika yrkeskategorier finns representerade, privata såväl som offentliga. Arbetet kan till exempel avse arkeologiska undersökningar, guidningar vid historiska platser, förvaltning eller restaurering av kulturhistorisk bebyggelse.

15
procent av kulturmiljöarbetarna har en privat arbetsgivare

168
årsarbetskrafter arbetar med kulturmiljö på länsstyrelserna

58
procent av arbetslivsmuseerna drivs ideellt

13
Svenska kyrkans alla stift har antikvarisk och byggnadsteknisk kompetens

50
procent av kommunerna har tillgång till antikvarisk kompetens

5250
årsarbetskrafter på Sveriges museer

Kulturarvet är centralt för besöksnäringen

Människors fascination för kulturarvet, med dess historiska och kulturella särdrag, skapar intresse för att resa och upptäcka nya platser. Städernas arkitektur, skogs- och odlingslandskap, industrihistoriska miljöer, museer och hembygdsgårdar, världsarv – allt detta bidrar till att göra Sverige attraktivt som besöksmål. När kulturarv besöks eller utforskas genereras inkomster för besöksmålen, men även för kringliggande verksamheter såsom hotell, transport och shopping. Visit Sweden konstaterar att 54 procent av utländska resenärer vill uppleva svensk kultur, tradition och livsstil. Av dessa är 8 av 10 intresserade av att besöka friluftsmuseum eller hembygdsgård.[16]

Även om kulturarv som besöksmål ger positiva effekter på ekonomin så är besöksnäringen inte alltid positiv för kulturarvet. Fler besök till natur- och kulturmiljöer kan medföra ökat slitage på de fysiska miljöerna som riskerar att skadas eller förstöras. Därför är det viktigt att besöksnäringen utvecklas på ett sätt som tar hänsyn till de kulturhistoriska värdena och är långsiktigt hållbart.

Kulturhistoriska miljöer är viktiga i platsutveckling

Kulturarvets egenskaper och särdrag kan göra en plats mer attraktiv för boende, men även för besökare och investerare. Därför kan det vara en fördel vid platsutveckling att etablera och bedriva verksamheter i en kulturhistorisk miljö.[17]

PROJEKTET STÄRKA VÄRLDSARV tar utgångspunkt i UNESCO:s metod för hållbar turismutveckling och syftar till att göra kulturmiljöer tillgängliga för fler. Projektet har resulterat i en handbok och en projektsammanfattning som ska bidra till ökad hållbarhet inom besöksmål såsom världsarv och andra kulturmiljöer. Metoden rör bland annat kommunikation, produktutveckling och styrning av besöksflöden. Projektet är initierat av Riksantikvarieämbetet och Tillväxtverket samt Världsarvet Falun som fungerat som pilot.[18]

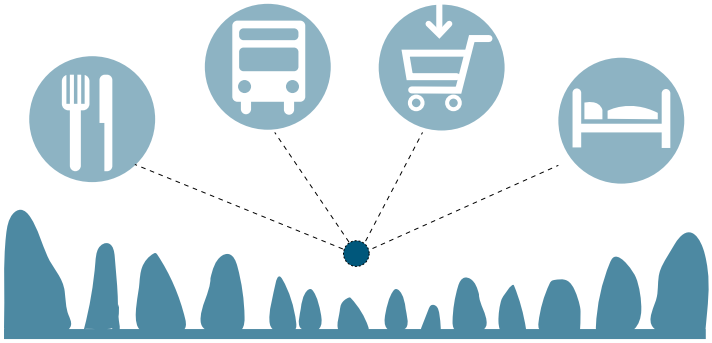
PÅ PATER NOSTERSKÄREN I BOHUSLÄN finns fyren med samma namn. Pater Noster tändes 1868 för att varna sjöfarare för de livsfarliga skären, men släcktes efter drygt hundra år. Fyren har idag återinvigts efter en omfattande renovering och är numera ett hotell och uppmärksammat internationellt besöksmål. I marknadsföringen lyfts särskilt platsens extraordinära natur och fyrens kulturhistoria fram. Pater Noster är ett statligt byggnadsminne som förvaltas av Statens fastighetsverk.

ÖDEHUSRÖRELSEN HANDLAR OM ATT RÄDDA ÄLDRE HUS från förfall och ändra samhällets syn på ödehus, och det är en rörelse som engagerar stort. Att ta tillvara befintliga miljöer och rädda delar av ett kulturarv i förfall är också ett sätt att levandegöra den svenska landsbygden. De senaste åren har över 60 av landets kommuner inventerat sina ödehus. I Värmland pågår till exempel inventeringar av ödehus i åtta av regionens 16 kommuner.

86

PROCENT anser att en byggnads kulturhistoriska värden är en tillgång

Besöksnäringen ger ringar på vattnet på den lokala ekonomin

Runtom i landet används kulturmiljöer för att utveckla eller aktivera platser där folkmängden minskat. I Grängesberg i Dalarna har det tidigare gruvkontoret blivit replokal, personalmatsalen är ett gruvmuseum och bland de övergivna gruvlavarna görs kulturvandringar. I Fengersfors i Dalsland har det gamla pappersbruket utvecklats till ett besöksmål, där en rad kulturverksamheter gett samhället nytt liv. Initiativ som dessa kan få utflyttningen att stanna av och besökare att stanna till.

Kulturvärden påverkar betalningsviljan för bostäder

Kulturvärden i bebyggelse kan påverka hur boende ser på sina hem och sina livsmiljöer. En norsk studie har undersökt hur prisbildningen för bostäder i ett område med skyddad bebyggelse står sig jämfört med liknande bostäder utan motsvarande skydd. Studien visar bland annat att områden med skydd generellt uppfattas som mer attraktiva för boende än områden utan skydd, vilket påverkar betalningsviljan för bostäder.[19] Att privatpersoner är beredda att betala mer för en byggnad med bevarade kulturhistoriska karaktärsdrag framgår också av andra undersökningar. Det finns också påvisade samband mellan hur högt boende skattar kulturvärdet i sin bostad och hur bra de trivs.[20]

Kulturhistoriska kvaliteter uppskattas av många – en attitydstudie i Halland visar till exempel att 86 procent ser byggnaders kulturhistoriska värden som en tillgång.[21]

Återskapade resurser i en cirkulär ekonomi

Återbruk av byggnader är ekonomiskt hållbart

Att fortsätta använda kulturhistoriska byggnader kan medföra ekonomiska vinster, samtidigt som kulturarvet tillvaratas och miljön värnas. Det gäller såväl äldre byggnader som yngre bebyggelse. Återbruk av byggnader och material hör till vad som brukar kallas cirkulär ekonomi. I en cirkulär ekonomi cirkuleras produkter, material och andra samhällsresurser i ett kretslopp. Det kan handla om att återanvända, uppgradera eller återvinna resurser.

Genom så kallad adaptiv återanvändning återanvänds byggnader som har överlevt sina ursprungliga ändamål samtidigt som byggnadernas historiska särdrag bevaras. Det kan i sin tur också bidra med en positiv bild av den nya verksamheten som bedrivs i byggnaden. Det finns många exempel på adaptiv återanvändning av äldre byggnader. I Göteborg hittar vi Artilleristallarna, som på 1800-talet uppfördes som stall och ridhus för regementet. Under de välvda taken finns idag restauranger och ett orangeri. I Visby finns Sankt Nicolai, som är en 900 år gammal kyrkoruin som byggts om till en konsertlokal där kyrkans arkitektoniska särprägel bevarats.

IVL SVENSKA MILJÖINSTITUTET driver projektet Klimatkrav till rimlig kostnad – ROT som syftar till att ta fram kunskapsunderlag för byggbranschen i deras arbete med att minska klimatpåverkan vid renovering. Stena Fastigheter deltar som testpilot och renoverar inom ramen för projektet den gamla Trikåfabriken i Malmö. Här står både klimatnytta och en cirkulär byggprocess i fokus. Arbetet har inneburit nya tankesätt för många inblandade projektörer, entreprenörer och leverantörer. De involverande har strävat efter att minimera åtgärder vid ombyggnation och att behålla så mycket som möjligt av husets kulturhistoriska karaktär.

Drivkrafter och utveckling

Statliga bidrag till kulturarv stimulerar samhällsekonomin

Genom statliga bidrag till kulturarv ges olika aktörer möjlighet att omhänderta, utveckla och tillgängliggöra kulturarvet för fler. Riksantikvarieämbetet fördelar flera bidrag till kulturarv, där bidrag till kulturmiljövård är det största. Bidraget är ett viktigt ekonomiskt styrmedel för sektorn och används till kulturmiljövårdande insatser över hela landet. Medlen fördelas genom länsstyrelserna och går huvudsakligen till byggnadsvård.[22] Utöver att medlen bidrar till att landets kulturmiljöer hålls i ett vårdat skick skapar de arbetstillfällen och attraktivare besöksmål.

Riksantikvarieämbetets anslag till kulturmiljöarbete år 2022

BIDRAG TILL KULTURMILJÖVÅRD
Länsstyrelserna fördelar medlen till enskilda personer, kommuner, stiftelser och bolag.

Ett bidrag som ska gå till tillgängliggörande och vård av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, landskap och fornlämningar, samt till kunskapsunderlag och vissa arkeologiska insatser.

269 MILJONER KRONOR

BIDRAG TILL KULTURARVSARBETE
Medel går till arbetslivsmuseer, hembygdsmuseer och andra ideella kulturarvsverksamheter.

Ett projektbidrag som ska öka delaktigheten och allmänhetens tillgång till kulturarvet. Stödjer bland annat immateriellt kulturarv och kulturarv kopplat till de nationella minoriteterna.

17 MILJONER KRONOR

BIDRAG TILL KULTURARVS-IT
Medel går till regionala och kommunala institutioner inom musei- eller arkivsektorn.

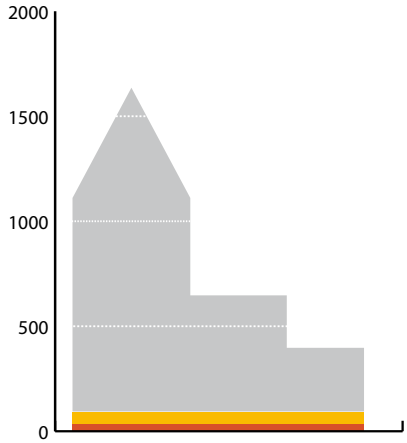
En arbetsmarknadsåtgärd som bidrar till att digitalisera och bearbeta museisamlingar och arkivmaterial för en ökad tillgänglighet och utvecklad användning.

10,6 MILJONER KRONOR

BIDRAG TILL IDEELLA ORGANISATIONER
Medel går till demokratiskt byggda organisationer med verksamhet av nationellt intresse.

Ett organisationsbidrag som ska bidra till människors möjlighet att uppleva, förstå och ta ansvar för kulturmiljön.

4,7 MILJONER KRONOR

Svenska kyrkans samhällsekonomiska bidrag

1,7 **MILJARDER KRONOR är det samhällsekonomiska värdet av Svenska kyrkans förvaltning av det kyrkliga kulturarvet, varav:**

- **1,6 miljarder kronor är drift och underhåll av kyrkorna**
- **52 miljoner kronor är kunskap om byggnadsvård och hantverk**
- **29 miljoner kronor är besök i och visningar av kyrkor och kapell**

Svenska kyrkan fördelar årligen statsbidrag till det kyrkliga kulturarvet. Den kyrkoantikvariska ersättningen uppgår till 460 miljoner kronor per år, och går i huvudsak till vårdinsatser för kyrkobyggnader, till exempel reparationer av tak, puts- och målningsarbeten. Det kyrkliga kulturarvet finns i hela landet och inrymmer höga kulturhistoriska värden såväl som konstnärliga och arkitektoniska kvaliteter. Det samhällsekonomiska värdet av förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet har uppskattats till 1,7 miljarder kronor per år.[23]

TAK AV STAVSPÅN är ett vanligt takmaterial på kyrkobyggnader, slott och herrgårdar. Stavspån är en viktig del av det kyrkliga kulturarvet både som kunskapskälla och som del av kyrkomiljöernas arkitektoniska och historiska värden. För att öka kunskapen om stavspån har Strängnäs stift och Västerås stift i samarbete med Stiftelsen Kulturmiljövård drivit ett kunskapsuppbyggande projekt. Resultat redovisas bland annat genom en vetenskaplig rapport och en film om stavspån.[24]

Forskning inom kulturarvssektorn stärker humanistiska perspektiv och driver innovation

Svenska aktörer, däribland Vinnova och Formas, driver satsningar inom forskning, utveckling och innovation där verksamma inom kulturarvssektorn kan medverka och bidra till samhällsutvecklingen. År 2023 fördelar Riksantikvarieämbetet 18,6 miljoner kronor till forskning och utveckling inom kulturarv och kulturmiljö. Energimyndigheten driver sedan flera år tillbaka programmet *Spara och bevara*. Genom programmet utvecklas tekniklösningar för energieffektivisering i kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Det är byggnader som utgör en materiell och kulturell resurs men som också förbrukar mycket energi. Projekt med koppling till bland annat New European Bauhaus och ödeshusrörelsen är prioriterade.[25]

EU:s satsningar uppmanar till samarbete och skapar synergier

EU stöder kulturarv genom flera olika instrument. De satsningar som görs på forskning, utveckling och innovation ger möjligheter för verksamma inom kulturarvssektorn att bidra till samhällsutvecklingen genom att utveckla kunskaper, bygga nätverk och nå ut

med sina idéer. Satsningarna är också till nytta för deltagarna genom att de möjliggör synergier mellan aktörer inom Sverige och internationellt.

Programmet *Kreativa Europa* är den främsta källan till EU-finansiering för kulturarvssektorn, men även *Horisont Europa* adresserar kulturarvet. Horisont Europa är världens största satsning på forskning och innovation med en målsättning att bekämpa klimatförändringarna och verka för en hållbar utveckling. *New European Bauhaus* är ett initiativ som lanserades i början av 2021. New European Bauhaus går ut på att skapa en samhällsutveckling som bland annat bygger på inkludering, hållbarhet, kreativitet och innovation.[26]

VISIONER: I NORR är ett svenskt initiativ inom New European Bauhaus som initierats av Rådet för hållbara städer. Syftet är att sammanföra olika yrkesgrupper för att skapa framtidens livsmiljöer. Elva team har tillsammans med sex kommuner i Norrbottens och Västerbottens län skissat på olika idéer. Kommunernas stora satsningar på grön industri gör dem till föregångare i klimatomställningen. De nya behov som expansionen medför har intensifierat arbetet med att skapa attraktiva livsmiljöer. Till de idéer som kommit upp hör nya stadsdelar i återbrukat material, en skridskobana i Bodens fästning och en minnesplats över det som gått förlorat i samband med klimatförändringarna.[27]

Kulturarv gynnar ekologiska värden

Blommande ängar, täta skogar och det böljande odlingslandskapet har formats av människan och är en del av kulturarvet. Det är ett kulturarv som är rikt på olika arter som samlever – en mångfald som är grunden för allt liv på jorden och så viktig för allas vår framtid. Att fortsätta bruka den natur vi en gång format möjliggör för fortsatt liv för de arter som finns där. Kulturarvssektorns metoder för att vårda och återanvända resurser anammas av allt fler aktörer inom samhällsbyggandet. Det är metoder och synsätt som ligger i tiden, som kan inspirera och som är nödvändiga för ett ekologiskt hållbart samhälle.

Biologiskt kulturarv och biologisk mångfald

Det biologiska kulturarvet gynnar växter, insekter och djur

Människan har i alla tider bidragit till att forma landskap, naturtyper och arter. Natur som på detta sätt formats av kultur utgör ett biologiskt kulturarv. Biologisk mångfald syftar på variationsrikedom av arter samt deras livsmiljöer på jorden. Livsmiljöer kan vara landskap med olika naturtyper, eller städer med dess parker och grönområden. Det biologiska kulturarvet berättar om hur människan skapat, och fortsätter att skapa, förutsättningar för biologisk mångfald.

I de svenska ängs- och betesmarkerna finns åtskilliga natur- och kulturvärden, som har uppkommit och gynnats genom människors bruk av landskapet och som är viktiga för den biologiska mångfalden. Det kan till exempel vara ängsväxter, alléer, svampar eller stenrösen. För att dessa värden ska finnas kvar behöver markerna

PROJEKTET ROSLAGSHAGAR syftar till att bevara och utveckla biologiska och kulturhistoriska värden i Norra Roslagen. Projektet ska skapa förutsättningar för långsiktig skötsel av naturbetesmarker, öka kunskapen om natur- och kulturvärden i jordbrukslandskapet samt öka tillgängligheten till ängarna och hagarna. Projektet drivs av Upplandsstiftelsen och har pågått i över två decennier. Deltagarna har restaurerat och på andra sätt ordnat hävd av cirka 2 700 hektar naturbetesmark. Detta med hjälp av cirka 1 000 nötkreatur och i samarbete med 144 mark- och djurägare. Arbetet har nyligen vidgats till att även omfatta våtmarker.[28]

EGENSKAPER
Särskilda egenskaper hos växter eller djur som har valts ut och förädlats

ARTER
Inplanterade eller vilda arter som gynnats av mänskligt brukande

LANDSKAP
Olika naturtyper bygger tillsammans upp kulturpräglade landskap

NATURTYPER
Avgränsat naturområde som formats eller uppkommit genom tidigare brukande

fortsatt skötsel. Brukandet måste också ske på ett sätt som är hållbart och som inte utarmar den biologiska mångfalden. Endast en liten del av de slåtterängar och betesmarker som fanns vid sekelskiftet 1900 finns kvar i dag. Det är en följd av jordbrukets rationalisering och förändrad markanvändning i odlingslandskapet.

Utmarksbete kallas den betesmark där djuren tidigare stängdes ute från inägorna där åkrarna fanns. Alvar-, fäbod- och skogsbete är utmarksbeten som har höga natur- och kulturvärden. Betesdjur bidrar till den biologiska mångfalden och gör att många insekter och växter trivs. Genom sitt bete håller djuren landskapet öppet och gör nytta i skogen och på myrarna.

Skogen rymmer ett värdefullt biologiskt kulturarv

Den svenska skogen är rik på biologiska och kulturhistoriska värden. Spår efter människors närvaro genom tiderna finns i form av såväl forn- och kulturlämningar som växter, buskar och träd. De är källor till kunskaper om hur människor använt skogen och varför den ser ut som den gör. Ett exempel är lärk, som planterats i Sverige sedan 1700-talet. Kunskaper om skogens biologiska kulturarv kan tillsammans med varsamma metoder vid skogsbruk ge möjlighet att bättre bevara skogens mångfald av arter, liksom dess kulturhistoriska värden.

ÖSTRA ARÅDALENS FÄBODVALL ligger i Oviksfjällen i Jämtland. Fäbodvallen har varit i drift i över 350 år och är idag en av Sveriges få traditionellt brukade fäbodvallar. Ungefär 50 fäbodvallar är idag i drift. Fäbodbruket och de betande djuren har präglat Arådalen, som sedan lång tid tillbaka använts av bönder som utmark. I området har rennäring bedrivits sedan långt tillbaka och ännu idag har Arådalen stor betydelse för renskötseln. Området är skyddat som naturreservat sedan 2005.

NATURVÅRDSVERKET, RIKSANTIKVARIEÄMBETET OCH SKOGSSTYRELSEN gör tillsammans med Sveriges lantbruksuniversitets Centrum för biologisk mångfald en satsning på skötsel av kulturpräglad natur. Satsningen görs i form av en kompetensutveckling om ekologi, historia och praktisk förvaltning. Genom kurserna ges fördjupningar om inägomarker, skogsbeten och fjällnära betesmarker.

PROGRAMMET FÖR ODLAD MÅNGFALD (Pom) är en nationell satsning och ett led i att förverkliga den så kallade konventionen om biologisk mångfald. Pom verkar för att kulturväxter och deras genetiska resurser bevaras och används. Genom Pom väljs kulturväxter ut och samlas in för att bevaras i Nationella genbanken. Den omfattar idag cirka 2 200 individuella växtsorter. Det är inte bara växterna som dokumenteras utan även kunskapen om och historierna kring de enskilda växterna. Det kan handla om vinterförvaring av dahlior eller hur olika perenner används i samband med högtidsdagar. Utöver Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), som driver programmet, är ett flertal aktörer engagerade i arbetet. Flera friluftsmuseer och kulturreservat fungerar som lokala klonarkiv för exempelvis frukt, rosor och perenner. På Linköpings bibliotek finns ett fröbibliotek, där det går att låna frön från växter i Gamla Linköpings odlingar. Det skapar möjlighet för alla att odla kulturväxter hemma i sin egen trädgård.

Skogens kulturhistoriska värden kan försvinna i takt med att skogen växer igen eller påverkas då träd avverkas. Idag påverkas 25 procent av de kända forn- och kulturlämningarna i samband med avverkning, vilket framkommer genom Skogsstyrelsens inventering. Ett sätt att minska risken för att skada lämningar vid skogsbruk är att lämna kvar så kallade kulturstubbar som markerar var lämningarna finns.[29]

Kulturväxter kan hjälpa oss möta framtida utmaningar

Människan har sedan lång tid tillbaka odlat och förädlat växter för att de ska passa våra behov. Dessa så kallade kulturväxter har kulturhistoriska värden och utgör ett värdefullt genetiskt material som kan komma till nytta vid växtförädling. Till exempel kan kulturväxternas egenskaper korsas med moderna växters egenskaper för att anpassa växterna till ett förändrat klimat.

Traditionella kunskaper och nya synsätt

Traditionella kunskaper utgör en viktig kunskapskälla

Traditionella kunskaper är en del av det immateriella kulturarvet och de kan vara användbara i arbetet med ekologisk hållbarhet. De bygger till stor del på bruk och observationer av naturen och kan hjälpa oss att förstå förändringar i miljön. Traditionella kunskaper förvaltas och utvecklas vidare bland annat vid museijordbruken. Vid museijordbruket Kulturens Östarp i Skåne finns möjligheter att pröva äldre förädlingstekniker för livsmedel.

Människans användning av omgivningens biologiska resurser har format lokala sedvänjor och kunskaper. Ett exempel är surströmmingstillverkningen längs Norrlandskusten eller linodling i Hälsingland. Samisk traditionell kunskap kan handla om fångst av vilt och fisk, vad olika slöjdämnen passar för eller renskötsel. Rennäringen betyder mycket för bevarandet av kulturmiljöer i fjällvärlden. Renarnas bete håller nere igenväxning, bidrar till att hålla kulturlämningar synliga och gynnar den biologiska mångfalden.[30] Rennäringen påverkas av mildare vintrar som får konsekvenser för vegetationen och försvårar renarnas vinterbete. Här kan traditionell kunskap vara betydelsefull för att avläsa förändringar i miljön och för att hantera framtida renskötsel.

Att omvärdera och återanvända byggnader bidrar till ett hållbart samhällsbyggande

Att vårda, underhålla och återanvända byggnader istället för att producera nya är ett sätt att hushålla med material, råvaror och energi. Det sparar resurser och begränsar mängden avfall. I Sverige kommer cirka en tredjedel av allt avfall från bygg- och rivningsverksamhet.

Många har tagit fasta på fördelarna med att ta tillvara det byggda kulturarvet, till exempel arkitekturområdets aktörer. Organisationen Sveriges Arkitekter ser kulturmiljö som en strategisk fråga för ett hållbart samhällsbyggande och har bildat ett råd för kulturmiljöfrågor. Inom arkitekturutbildningar utbildas blivande arkitekter till att tänka i banor om återanvändning. Exempelvis har Kungliga Konsthögskolans utbildning i restaureringskonst en särskild satsning på att hantera kulturvärden i moderna byggnader.

EN INSATS SOM SÄTTER DET MODERNA KULTURARVET I FOKUS är projektet Modernismen i Västmanland som drivits av Länsstyrelsen i Västmanlands län och Västmanlands läns museum. Länets modernistiska byggnader beskrivs i en arkitekturguide.[31] Ökade kunskaper om denna del av kulturarvet kan bidra till att kulturhistoriska värden bättre bevaras vid planering och byggande.

Kulturarv och klimat

Kulturavet både påverkas av och påverkar klimatförändringarna. Samtidigt kan kulturarvet generera betydelsefulla kunskaper och metoder som kan användas för att förstå och hantera klimatförändringarna och dess effekter – här finns en till stora delar outnyttjad potential. Det kan gälla kunskaper om hållbara material och tekniker vid förvaltning av äldre byggnader, kunskaper om fysisk planering eller inspiration till att ändra förhållningssätt och beteenden.

Klimatförändringars påverkan på kulturarvet

Både det materiella och immateriella kulturarvet påverkas av klimatförändringarna

Kulturmiljöer och kulturarv påverkas på olika sätt av förändringar i klimatet. Till de mer alarmerande konsekvenserna hör att delar av kulturarvet riskerar att skadas eller i värsta fall försvinna helt. Kulturarvet kan påverkas direkt av att klimatet förändras men även av de åtgärder som vidtas för att på olika sätt hantera klimatförändringarnas konsekvenser.

Klimatförändringarna ger upphov till extremare väder med förändrade temperaturer och nederbördsmönster, stigande havsnivåer och ändrade flöden i vattendragen. FN:s klimatpanel IPCC har nyligen beskrivit hur klimatförändringarna påverkar naturen, människor och infrastruktur på alla håll i världen, i en omfattning som bedöms som större än vad som tidigare uppskattats.[32]

Till följd av klimatförändringarna riskerar kulturarvet att drabbas av akuta händelser såsom brand, stormar eller översvämningar.

GLACIÄRARKEOLOGI I SÁPMI (GLAS) är ett forskningsprogram som bedrivs i samarbete mellan Stockholms universitet och Silvermuseet/INSARC, Ájtte, Norrbottens länsmuseum, Västerbottens länsmuseum samt Jamtli. Smältande glaciärer blottlägger allt mer organiskt material som under en lång tid förvarats under is och bevarats av det kalla klimatet. De arkeologiska fynden riskerar att snabbt försvinna om de inte tas om hand. Genom programmet görs sedan 2021 regelbundna inventeringar av glaciärer och snöfläckar.

10–15 000

KULTURMILJÖER hotas av översvämningar

Risker för kulturarvet i ett förändrat klimat

Minskat tjäl- och snödjup samt smältande glaciärer blottlägger och bryter ner arkeologiska lämningar i snabbare takt än förut, vilket kan medföra att kulturhistoriska värden går förlorade.

Nollgenomgångar ökar. När temperaturen växlar kring fryspunkten för vatten ökar risken för exempelvis frostsprängning, vilket riskerar att skada bland annat murverkskonstruktioner och muralmåleri.

Bränder ökar med högre temperaturer och torka. Skogsbränder kan ge skador på lämningar och biologiskt kulturarv och bränder i bebyggd miljö kan förstöra kulturvärden.

Igenväxning ökar i takt med förändrade temperaturer och ökad nederbörd. Igenväxning kan påverka kulturmiljöer och fornlämningar, och medföra ökad sårbarhet för det biologiska kulturarvet.

Jordskred och erosion ökar på grund av mer extrem nederbörd och havsnivåhöjning vilket kan skada och förstöra kulturarvet.

Fuktbelastningen ökar med ett varmare och fuktigare klimat. Det ger ökad risk för röta, mögel och skadedjursangrepp, vilket påverkar bland annat byggnader, museer och arkiv.

Havsnivåhöjning leder till att kustnära kulturarv såsom arkeologiska lämningar, byggnader och kulturlandskap skadas eller går förlorade.

Källa: Riksantikvarieämbetets handlingsplan för klimatanpassning 2019–2023.

RIKSANTIKVARIEÄMBETET HAR I SAMARBETE MED SVENSK BYGGTJÄNST tagit fram en insektsnyckel – ett verktyg för att identifiera skadedjur. Insektsnyckeln består av ett förstoringsglas och en samling kort som kan fästas i en nyckelring, med bild och beskrivning av de vanligaste skadeinsekterna. På korten beskrivs vilka skador insekterna gör och hur dessa kan förebyggas.

LÄNSSTYRELSEN I NORRBOTTENS LÄN arbetar med att kartlägga sårbara kulturmiljöer i länet. Rapporten Klimatförändringarnas påverkan på Norrbottens kulturmiljöer har utgått från landskapshistoriska analyser, samt analyser av bebyggelsens karaktärsdrag och bebyggelsemönster. Med utgångspunkt i ett antal utsatta kulturmiljöer i Norrbotten har länsstyrelsen identifierat vilka områden som i framtiden kan förväntas utsättas för störst klimatpåverkan.[35]

ADAPT NORTHERN HERITAGE är ett samarbetsprojekt mellan flera länder med målet att stärka och utveckla förvaltning av kulturmiljöer i ett förändrat klimat. I arbetet har ett digitalt verktyg för bedömning av klimatrelaterad risk och sårbarhet för kulturmiljöer utvecklats, och en plan för åtgärder har tagits fram. Från svenskt håll har Bartjan, det samiska sommarvistet i Jämtland, medverkat.

De kan också öka hastigheten hos mer långsam påverkan såsom skadedjursangrepp, korrosion och annan nedbrytning av material. Såväl kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och kulturlandskap som fornlämningar och kulturföremål kan komma att skadas av förloppen.[33]

Klimatförändringarna inverkar inte bara på det materiella kulturarvet. Även det immateriella kulturarvet i form av traditioner, seder och bruk påverkas. Det ena hänger ihop med det andra: nedbrytning och förlust av fysiska kulturvärden kan medföra att berättelser om dessa tappar sin anknytning och faller i glömska.

I arbetet med att hantera klimatförändringar ingår att identifiera och kartlägga särskilt sårbara kulturmiljöer. Det skapar förutsättningar för att kunna arbeta förebyggande och planera för möjliga åtgärder. Såväl Riksantikvarieämbetet som flera länsstyrelser har tagit fram analyser och bedömningar av klimatförändringarnas effekter på kulturarv.[34]

Klimatåtgärder kan anpassas för att inte påverka kulturvärden

I arbetet med att hantera klimatförändringar går det att skilja på två typer av klimatåtgärder: *klimatomställning* och *klimatanpassning*. Klimatomställning handlar om att begränsa klimatpåverkan. Sådana åtgärder syftar till att minska mängden utsläpp, exempelvis genom att utveckla förnybar energiproduktion såsom vindkraftverk eller solcellsparker. Klimatanpassning handlar om att hantera klimatförändringarnas konsekvenser. Det kan exempelvis vara att bygga skyddsvallar mot översvämning. Klimatåtgärder är viktiga både för att hantera pågående och kommande klimatförändringar.

Klimatåtgärder kan påverka byggnaders och miljöers kulturhistoriska karaktär och visuella intryck. Det gäller därför att ta hänsyn till kulturhistoriska värden vid exempelvis installation av luftavfuktare eller vid åtgärder som ska minska energianvändningen. Både Kungliga slottet och Vasamuseet i Stockholm har till exempel försetts med solceller på taken som ett led i att minska energianvändningen. Solcellerna på Kungliga slottet har anpassats för att smälta in i sin omgivning och de är placerade så att de inte syns, varken från borggården eller från något annat håll.

Kulturarvet kan också påverkas av åtgärder som ska förebygga skador och skydda bebyggelse och samhällsfunktioner mot klimatförändringar. Översvämningsskydd är ett exempel på en åtgärd som förebygger skador men som också kan inverka negativt på omgivningarnas kulturhistoriska värden. Uddevalla kommun har i arbetet med att bygga översvämningsskydd vägt in viktiga kulturmiljöintressen.[36] Genom att få med kulturmiljöfrågorna tidigt i planeringen av åtgärder minskar risken för en negativ påverkan på de kulturhistoriska värdena.

Kulturarv som tillgång i klimatarbetet

Kulturarvet kan bidra till att hantera klimatförändringar

Kopplingen mellan kulturarv och klimat handlar också om på vilket sätt kulturarv kan utgöra en resurs i arbetet med att minska samhällets klimatpåverkan. Det kan handla om att visa långsiktigt hållbara alternativ för att begränsa den påverkan som sker.

Fördel att utgå från det redan byggda istället för att bygga nytt

Förvaltning av det byggda kulturarvet kan bidra till minskad klimatpåverkan. Nya byggnader är vanligtvis mer energisnåla än äldre, men ur ett så kallat livscykelperspektiv kan det vara bättre att ta tillvara det befintliga byggnadsbeståndet. Ett livscykelperspektiv innebär att byggnaders samlade miljö- och klimatpåverkan beaktas genom hela värdekedjan: från tillverkning, transporter, konstruktion och underhåll till rivning och återvinning.[37] En stor del av utsläppen kommer från själva byggandet. Därför kan det innebära en vinst för samhället att bevara befintlig bebyggelse.

DET FINNS ETT BEHOV I EUROPA att i högre grad integrera kulturarv och klimatpolitik. Detta är en av huvudpoängerna med rapporten Strengthening cultural heritage resilience for climate change som skrivits för Europeiska kommissionen av 50 experter från 28 europeiska länder, däribland Sverige. Syftet med samarbetet är bland annat att identifiera lösningar och utbyta goda exempel på hur kulturarvet kan skyddas, men också att undersöka hur kulturarvet kan bidra till att minska och hantera klimatförändringarna. Rapporten pekar bland annat på att kulturarvet kan erbjuda hållbara lösningar. En rekommendation som särskilt framhålls är renovering och ombyggnad av befintlig bebyggelse istället för nybyggnation.

ATT TA TILLVARA ÄLDRE BYGGNADER kan vara bättre för klimatet än nybyggnation

FLERA STUDIER HAR VISAT att återbruk av äldre byggnader är bättre för klimatet än nybyggnation. En norsk forskningsrapport visar att renovering av befintliga byggnader ger lägre utsläpp av växthusgaser än rivning och nybyggnad.[38] Ett liknande resultat visas i en studie genomförd av Danmarks Tekniske Universitet tillsammans med Det Kongelige Akademi. Projektet har på digital väg genomfört en komplett livscykelanalys på Lærlingenes Hus, ett korsvirkeshus från 1887 beläget på Bornholm. I analysen mäts effekterna av olika alternativ vad gäller restaurering, renovering och nybyggnation.[39]

INOM KVARTERET HUGIN I UPPSALA har Livsmedelsverkets tidigare lokaler byggts om. I ombyggnationen har så mycket som möjligt av byggnaderna bevarats och de befintliga kvaliteterna har införlivats med en tillbyggnad. Kvarteret är ett kontorsområde från 1960- och 70-talen vars byggnader dömts ut och som ursprungligen skulle rivas, men som istället byggs om med höga ambitioner på återbruk. Vid ombyggnationen av kontorshuset har det mesta demonterats och återanvänts, till exempel dörrar och glaspartier – till och med gipsskivor. Det har gett kortare byggtid, sparade pengar och mindre koldioxidutsläpp.

21 PROCENT

av Sveriges utsläpp kommer från bygg- och fastighetssektorn

Behovet av att rusta upp det svenska fastighetsbeståndet är stort, inte minst vad gäller byggnader från miljonprogrammet på 1960- och 70-talen. Av den svenska bygg- och fastighetssektorns utsläpp i Sverige och utomlands står nybyggnation för närmare hälften och renovering respektive uppvärmning för varsin fjärdedel. 2019 släpptes motsvarande 11,7 miljoner ton koldioxid ut av bygg- och fastighetssektorn i Sverige, vilket motsvarar ungefär 21 procent av landets totala årliga utsläpp.[40]

Det går att minska det byggda kulturarvets klimatpåverkan med varsamhet om kulturhistoriska värden. Energibesparing kan exempelvis ske genom bättre kontroll på uppvärmning, tätning och underhåll av fönster samt isoleringsåtgärder som inte förändrar fasader. Ytterligare sätt att minska klimatpåverkan i samband med renovering och ombyggnation är att hushålla med resurser i användningen av material. Det kan innebära att använda material som redan finns i byggnaden och som går att underhålla för att ge längre livslängd.

Äldre metoder och lösningar utgör en kunskapskälla

Kulturarvet rymmer kunskaper och metoder som är användbara i klimatarbetet. Det kan röra sig om byggnadsteknik och byggnadsvård men även skötsel av mark. Ett annat exempel är motståndskraftiga arter av djur och växter såsom lantraser och kulturväxter.

Den äldre bebyggda miljön är en källa till kunskaper om fysisk planering som kan vara relevanta i klimatarbetet. Människor har exempelvis genom århundradena lärt sig att anpassa konstruktioner och placering av byggnader för att klara stora mängder nederbörd och andra extrema väderförhållanden. På många platser har människor genom erfarenhet undvikit att bygga bostäder alltför nära strandkanten och använt metoder och material som är anpassade för området. Det går även att ta lärdom av det redan byggda kulturarvet i form av resursbesparingar, där byggnader, byggnadsdelar och föremål använts och återanvänts flera gånger om.[41]

Historiska källor ger kunskap om äldre tiders väderförhållanden

Historiska dokument kan ge upplysningar om väderförhållanden i förfluten tid och hur dessa hanterats. Sådana källor ger kunskap om hur klimatet sett ut och förändrats under olika tidsperioder. Kunskaper om klimatförändringar kan till exempel nås genom att jämföra historiska och nutida kartor. Äldre källor kan även indirekt ge upplysningar om miljö- och klimatförhållanden. Ett forskningsprojekt genomfört vid Sveriges lantbruksuniversitet handlar exempelvis om möjligheten att följa hur blomningen har påverkats av den globala uppvärmningen genom att studera äldre floror. Studiet av floror från slutet av 1700-talet fram till 2018 visar på en förlängning i blomsäsongen. Flororna visar att arter börjat blomma tidigare, slutat blomma senare och blommar över en längre period.[42]

För att få kunskaper om klimatet i förfluten tid kan så kallade klimatarkiv vara till hjälp. Ett klimatarkiv kan vara is från glaciärer, fossil, stenar och gammalt trä som på olika vis lagrat information om klimatet från tiden då de bildades. Inom kvartärgeologin används exempelvis moderna observationsdata tillsammans med information från naturliga arkiv såsom sjösediment och torvmossar samt fornlämningar för att studera förändringar i klimat och miljö.[43]

PÅ VÄNERSBORGS MUSEUM finns en unik zoologisk fågelsamling. Samlingen rymmer tusen fåglar av 399 arter som samlades in genom zoologiska expeditioner till sydvästra Afrika, huvudsakligen Namibia, under 1860- till 1880-talen. Genom rikt illustrerade och omfattande reseskildringar beskrev forskarna områdets fauna, geografi och kulturer. Den tusenhövdade fågelskaran och den goda dokumentationen ger en värdefull överblick av dåtidens fågelvärld. Men dagens spridningsbild av fågelfaunan är till betydande delar förändrad. Fåglarna i sina montrar blir därmed ett unikt hjälpmedel för att studera hur miljöerna förändrats i denna del av världen. Vänersborgs museums fågelsamling visar i dag inte endast den afrikanska fågelfaunan och dess spridningsbild. Den visar även de dolda berättelser om såväl klimatförändringar som ett politiskt och kulturellt skeende i sydvästra Afrika som bär spår i samhället än i dag.

NORDISKA MUSEETS UTSTÄLLNING ARKTIS – MEDAN ISEN SMÄLTER berättar om människors liv i det arktiska området och hur de nu påverkas av de pågående klimatförändringarna. Besökarna möter berättelser och föremål som väver samman nutid och dåtid, där vetenskap och mytologi bildar en berättelse om isens historia och framtid.[46] Ett annat exempel på hur museer arbetat med klimatfrågan är Västmanlands läns museums projekt Koldioxidteater. Här gavs ungdomar möjlighet att reflektera över sociala normer, klimatmål och koldioxidutsläpp. Bland deltagarna fanns ungdomar, skådespelare och forskare inom områdena interaktion och deltagande design.[47]

Museerna förmedlar och utvecklar kunskap om klimatet

Museer kan spela en viktig roll vad gäller att öka medvetenheten om klimatförändringarna.[44] Museerna har stor potential som kunskapsförmedlare om klimatförändringarna och i arbetet för att hantera dem. Flera utställningar på landets museer har adresserat klimatet på olika sätt. Utställningarna kan både informera, uppmana till handling och ge stöd till människor i att hantera sin oro inför att befinna sig i en föränderlig värld. Etnografiska museets utställning *Human Nature* ger till exempel historiska perspektiv på hur människan och naturen hänger samman och uppmuntrar till förändrade konsumtionsvanor.[45] Flera utställningar vänder sig till skolan med diskussionsfrågor och digitalt material. Flera museer bedriver också forskning, samt samlar in och bevarar föremål som kan vara viktiga i klimatarbetet.

Noter

1 Svenska kyrkan (2022). *Svenska kyrkans redovisning för år 2021 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen*, s. 14. Siffran avser samtliga kyrkobyggnader som omfattas av 4 kap. kulturmiljölagen.

2 Sveriges museer (2023). 9 av 10 tillbaka och fortsatt digital boom: 155 museer om besöken 2022.

3 Undersökningen genomfördes av analys- och undersökningsföretaget Novus för Sveriges Radios Kulturnytt 2022.

4 Riksantikvarieämbetet (2021). *Arbetslivsmuseernas villkor och möjligheter: ideella krafter och socialt engagemang,* s. 36 f.

5 Sveriges hembygdsförbund (2021). *Hembygdsföreningarnas verksamhet 2021.*

6 Eliasson, Ingegärd et al. (2021). *Min plats i Biosfären.* Göteborg: Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet.

7 Riksantikvarieämbetet (2022). *Byggnadsanknuten offentlig konst: metod för värdering utifrån kulturhistoriska och estetiska aspekter.*

8 Riksantikvarieämbetet (2020). *Skolan och kulturarvet – regeringsuppdrag att kartlägga och främja samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna,* s. 16.

9 Ibid., s. 21.

10 Riksantikvarieämbetet (2019). *Kartläggning av skolans användning av digitala kulturarvsresurser.*

11 Mer om arkivens betydelse finns att läsa på Riksarkivets hemsida.

12 SOU 2019:58. *Härifrån till evigheten: En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv*, s. 120.

13 SOU 2022:32. *Då människovärdet mättes: Exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset.*

14 Riksantikvarieämbetet (2022). *Riksantikvarieämbetets årsredovisning 2021*, s. 33.

15 Siffrorna kommer från studien *Material Cultural Heritage as a Strategic Territorial Development Resource: Mapping Impacts Through a Set of Common European Socio-economic Indicators. Targeted Analysis* (ESPON 2019). I studien ingick tio europeiska länder, däribland Sverige. En sammanfattning av resultatet med fokus på Sverige finns i Riksantikvarieämbetets rapport *Kulturarvets ekonomiska påverkan: En kartläggning av samhällsekonomiska effekter genom indikatorer* (2020).

16 Visit Sweden (2021). *Visit Swedens målgruppsanalys del 2*, 2021.

17 Riksantikvarieämbetet (2021). *Bevara, använda och utveckla: en studie av kulturmiljövårdsanslagets koppling till miljökvalitetsmålen,* s. 34.

18 Riksantikvarieämbetet och Tillväxtverket (2021). *Handbok för hållbar turismutveckling i världsarv och kulturmiljöer.*

19 Krohn, Christin et al. (2022). *Hva er kulturminner egentlig verdt? – Et forprosjekt.* Oslo: Transportøkonomisk institutt.

20 Femenías, Paula et al. (2020). *Boendes syn på kulturvärden: Resultat från enkäter och intervjuer i samband med renovering av äldre flerbostadshus.* Göteborg: Chalmers tekniska högskola.

21 Riksantikvarieämbetet (2021). *Bevara, använda och utveckla: En studie av kulturmiljövårdsanslagets koppling till miljökvalitetsmålen.*

22 Kulturmiljö Halland. *Värdefulla byggnader: Kulturhistoriska kvaliteter värderas högt.*

23 Svenska kyrkan (2020). *Svenska kyrkans samhällsekonomiska bidrag till kultur och kulturarv*, s. 32.

24 Skanser, Lisa et al. (2020). *Stavspån i Strängnäs stift: Inventering av spåntäckta tak och fasader.* Västerås: Stiftelsen Kulturmiljövård.

25 Energimyndigheten (2019). *Programbeskrivning för forsknings- och utvecklingsprogrammet Spara och bevara – Energianvändning i kulturhistorisk bebyggelse,* Diarienr. 2019-008019, s. 7, samt Energimyndigheten (2021). *Forska om energianvändning i kulturhistorisk bebyggelse*, Utlysning 2021-12-08, ärendenummer UT2021-00019.

26 Boverket (2022). *Koordinering av New European Bauhaus.*

27 Rådet för hållbara städer (2022). *Slutrapport till idéskisser Visioner: i norr.*

28 Lennnartsson, Tommy (2021). ”Naturbetesmark som ekosystemresurs, exemplet Roslagshagar”, i Håkan Tunón & Klas Sandell (red.). *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor.* CBM:s skriftserie 121, SLU Centrum för biologisk mångfald.

29 Riksantikvarieämbetet (2020). *Skador på fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar vid skogsbruk,* s. 54.

30 Riksantikvarieämbetet (2022). *Förvaltningen av kulturmiljöer i ett förändrat klimat,* s. 90.

31 Västerås stad (2020). *Arkitekturguide Västerås Modernism.*

32 IPCC (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the IPCC.* IPCC står för Intergovernmental Panel on Climate Change och är den vetenskapliga panel som sammanställer den klimatrelaterade forskningen världen över. Naturvårdsverket representerar Sverige i IPCC.

33 Se vidare Riksantikvarieämbetet (2022). *Förvaltningen av kulturmiljöer i ett förändrat klimat.*

34 Bedömningar och analyser av klimatrelaterade risker och hot mot kulturarv och kulturmiljöer har publicerats av exempelvis Blekinges, Västerbottens, Kalmars, Norrbottens och Stockholms län.

35 Länsstyrelsen i Norrbottens län (2019). *Klimatförändringarnas påverkan på Norrbottens kulturmiljöer.*

36 Riksantikvarieämbetet (2022). *Förvaltningen av kulturmiljöer i ett förändrat klimat,* s. 52.

37 För mer information om byggnaders klimatpåverkan utifrån ett livscykelperspektiv, se Boverkets hemsida.

38 Selamawit Mamo Fufa, Cecilie Flyen & Christoffer Venås (2020). *Grønt er ikke bare en farge: Bærekraftige bygninger eksisterer allerede,* Oslo: SINTEF akademisk forlag. Studien har tagits fram på uppdrag av Riksantekvaren, Norges motsvarighet till Riksantikvarieämbetet.

39 Ett digitalt LCA-verktyg med olika beräkningsmodeller för restaurering, renovering och nybyggnation av huset finns tillgängligt på Det Kongelige Akademis hemsida.

40 För dessa och fler siffor på utsläpp från bygg- och fastighetssektorn, se Boverkets hemsida.

41 Se till exempel Brekke, Arnstein (2021). *Klima som utfordring. Hva kan vi lære av kulturarven?* Oslo: Riksantikvaren.

42 Auffret, Alistair G. (2021). "Historical Floras Reflect Broad Shifts in Flowering Phenology in Response to a Warming Climate." Ecosphere. 12.7.

43 Se till exempel forskningsenheten Klimatvetenskap och kvartärgeologi vid Stockholms universitet.

44 Se vidare exempelvis Nordisk museologis temanummer "Curating climate" (2020:3) som fokuserar på museers roll, potential och ansvar i frågan om klimatförändringarna.

45 Se vidare Lindgren, Björn (2022), "Ekokritisk museipedagogik: en museipedagogs reflektioner", i Nordbäck, Carola & Rotbain, Avigail (red.) (2022). *Ekokritik och museipedagogik i skuggan av antropocen. Statens museer för världskultur.*

46 Utställningen finns närmare beskriven på Nordiska museets hemsida.

47 Västmanlands läns museum (2020). *Koldioxidteater på museum.*

Foto
Jan Gustavsson: s. 8
Joel Nilsson: omslag, s. 2–3, 4–5, 7, 10, 12–13, 15, 17, 19, 20–21, 25, 27, 28, 30–31, 33, 34, 35, 36–37, 43
Rikard Sohlenius: s. 18, 23, 29, 39
Erica Tenevall: s. 44

Kulturarvet har stor betydelse för en långsiktigt hållbar samhällsutveckling. Kulturarvets bidrag finns inom många områden i samhället. Det kan handla om besöksnäring, folkhälsa och utbildning. Även i klimatarbetet kan kulturarvet vara en positiv kraft att räkna med. I mötet mellan kulturarv och hållbarhet finns en stor och många gånger outnyttjad potential.

Räkna med kulturarvet skildrar hur det mångsidiga och rika kulturarvet engagerar, och hur det är en tillgång för hela samhället i byggandet av en hållbar framtid.

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet | 08-5191 80 00
registrator@raa.se. | www.raa.se